

Yashil IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

2024

No 2

- 08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
- 08.00.02 Makroiqtisodiyot
- 08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
- 08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
- 08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
- 08.00.06 Ekonometrika va statistika
- 08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
- 08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
- 08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
- 08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
- 08.00.11 Marketing
- 08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
- 08.00.13 Menejment
- 08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
- 08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
- 08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
- 08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

74-91 xalqaro daraja
ISSN: 2992-8982

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:

Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Bosh muharrir o'rinbosari:

Karimov Norboy G'aniyevich

Elektron nashr. 758 sahifa.

E'lon qilishga 2024-yil 29-fevralda ruxsat etildi.

Muharrir:

Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, t.f.d., prof., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, i.f.d., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri o'rinbosari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, i.f.d., prof., O'zR Oliy Majlisi qonunchilik palatasi deputati
Axmedov Sayfullo Normatovich i.f.n., professor, MIM akademiyasi rektori
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, i.f.d., prof., TDIU YoMMMIB birinchi prorektori
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, i.f.d., prof., TDIU Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektori
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, i.f.d., prof., "O'IRIAM" ilmiy tadqiqot markazi direktori – prorektor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, i.f.d., TMI professori
Samadov Asqarjon Nishonovich, i.f.n., TDIU professori
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, t.f.d., Rossiya xalqlar do'stligi universiteti professori
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, i.f.d., prof., Xalqaro "Nordik" universiteti rektori
Aliyev Bekdavlat Aliyevich, f.f.d., TDIU professori
Axmedov Ikrom Akramovich, i.f.d. TDIU professori
Po'latov Baxtiyor Alimovich, t.f.d., profesor
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, i.f.d., TDIU professori
Isakov Janabay Yakubbayevich, i.f.d., TDIU professori
Musyeva Shoirazimovna, SamDu IS instituti professori
Axmedov Javohir Jamolovich, i.f.f.d., "El-yurt umidi" jamg'armasi ijrochi direktori o'rinbosari
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, t.f.f.d., TAQU katta o'qituvchisi
Xalikov Suyun Ravshanovich, i. f. n., TDAU dotsenti
Kamilova Iroda Xusniddinovna, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Rustamov Ilhomiddin, f.f.n., Farg'ona davlat universiteti dotsenti
Fayziyev Oybek Raximovich, i.f.f.d. (PhD), Alfraganus universiteti dotsenti
Sevil Piriyeva Karaman, PhD, Turkiya Anqara universiteti doktoranti
Mirzaliyev Sanjar Maxamatjon o'g'li, TDIU mustaqil tadqiqotchisi
Utayev Uktam Choriyevich, O'zR Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farxod, O'zR Bosh prokuraturasi iqtisodiy jinoyatlarga qarshi kurashish departamenti bo'limi boshlig'i
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, TDIU katta o'qituvchisi

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, i.f.d, TDIU dotsenti
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, i.f.f.d, TDIU dotsenti
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, i.f.d., TMI dotsenti
Babayeva Zuhra Yuldashevna, TDIU mustaqil tadqiqotchisi

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

MUNDARIJA

Ilm-fanga baxshida umr	10
Baxtiyor Islamov	
Kichik biznesni rivojlantirishda “yashil” iqtisodiyotni keng tatbiq qilishning ahamiyati	12
Gulnora Abdurahmonova Kalandarovna, Sanjar Baxodirovich G’oipnazarov	
Brand Capital as a Determinant of Institutional Prestige and Student Choice in the Higher Education System	18
Zufarova Nozima Gulamiddinovna	
Inson va atrof-muhit dialektikasi: nomutanosiblik ko’rsatkichlari va ekologik muammolar	26
Butaboyev Maxammadjon Tuychiyevich, Maxmudov Nosir Maxmudovich	
Yashil budjetlashtirish va uni O’zbekistonda joriy etish istiqbollari	32
Meyliev Obid Raxmatullayevich, Gofurova Kamola Xayrulla qizi	
Iqtisodiyotda ta’lim va fan integratsiyasining asosiy yo’nalishlari	37
Yormatov Ilmidin Toshmatovich	
Transport vositalari va yo’llar turizm transport infratuzilmasini rivojlantirishning muhim omilidir	41
Agzamov Shaxboz Akmalovich	
Bank xizmatlarini raqamlashtirish orqali samaradorligini oshirish	46
A. X. Salamov	
Biznes-reja baliqchilik xo’jaligi rivojlanishi uchun asos sifatida	50
Dosmurotova Shaxista Kengashovna	
Mamlakatning investitsiyaviy jozibadorligi va uning lizing munosabatlari rivojlanishi bilan bog’liqligi	57
Axmediyeva Aliya Toxtarovna	
Turizmni rivojlantirish imkoniyatlari	65
Ziyadullayev Ilhom Narkabilovich	
Tijorat banklari depozit operatsiyalari samaradorligini oshirish muammolari va ularni bartaraf etish yo’llari	69
Shamsiyev Nodir Muratovich	
Hududlarni rivojlantirishda xorijiy investitsiyalarning samaradorligini oshirish masalalari	74
Shagazatov Oybek bahodirovich	
Hududlar biznes muhitini rivojlantirish va samarali boshqarish yo’nalishlari	78
Davlatov Sanjar Abdimannonovich	
Ijtimoiy rivojlanish xulq-atvor paradigmasida yoshlarning tadbirkorlik faoliyatini tartibga solishning nazariy asoslari	82
Mirzatov Baxtiyor Toxirovich	
Korxonalar innovatsion faoliyatida raqamli transformatsiyaning muhim yo’nalishlari	86
Yuldasheva Kamola Miraliyevna	
O’zbekistonda agroturizmni rivojlantirishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmini takomillashtirish (Buxoro viloyati misolida)	91
Yoriyeva Farangiz Murodillayevna	
Innovatsion tadbirkorlik muhitini kompleks baholashda xalqaro tashkilotlar tajribasi	96
Nazarova Umida Avazovna	
Turizm faoliyatini davlat tomonidan tartibga solish samaradorligini oshirishning ayrim usullari	100
Mirzaxodjayev Alisher Botirovich	
Globalashuv sharoitida transchegaraviy suv resurslardan samarali foydalanishni boshqirish	105
Mirzayev Musurmon Umidullayevich	

Surxondaro viloyati iqtisodiyotida kichik biznes va tadbirkorlikning oʻrni va ahamiyati.....	110
Fayziyeva Aziza Azamat qizi	
Ta'lim muassasalarida xarajatlarni moliyaviy nazorat etishning samaradorligi tahlili.....	115
Eshonqulov Davlatjon Rajabboyevich	
Ta'minot zanjirini boshqarishda transport logistikasi usullarini takomillashtirish.....	121
Zoxidova Nazokat Berdimurot qizi	
Blokcheyn texnologiyasida xavfsizlik masalalari	125
Mamadiyarov Zokir Toshtemirovich	
Развитие цифровой трансформации банковского сектора Республики Узбекистан.....	131
Абдурахманова Матлуба Махамадаминовна	
Asosiy fondlarni hisoblash va baholash usullarini takomillashtirish istiqbollari.....	137
Rixsimbayev Odiljon Qobiljonovich	
Marketingda tovar harakati tizimini optimallashtirish va modellashtirish	143
Sherzod Xolmurodovich Pardayev, Kamola Abdujabborovna Pardayeva	
Iqtisodiy rivojlanish uchun strategik taqsimlash strategiyalari: Investitsion Fond Portfellarning qiyosiy tahlili.....	150
Sultonboeva Munira bahodirovna	
Soliq munosabatlarining ijtimoiy-iqtisodiy ahamiyati: ilmiy-nazariy qarashlar.....	156
Axrоров Zarif Oripovich, Saidmurodov Feruz Sodiqjon o'g'li	
Взаимосвязь инвестиционной стратегии с оценкой эффективности инвестиционного проекта	161
С. С. Алиева, А. Назаров	
Erkin iqtisodiy zonalarining faoliyati va boshqaruv mexanizmini takomillashtirish.....	169
Sheraliyeva Saida Azatovna	
Xizmat safari xarajatlari hisobining huquqiy asoslari	172
Ergashev Sarvar Xudoynazarovich	
Инклюзивное образование и его особенности	177
Зайнутдинова Умида Джалоловна	
Jismoniy shaxslarning mol-mulk va yer soliqlarini hisoblash va undirish samaradorligini oshirish yo'llari.....	181
Qurbonov Muxiddin Abdullayevich	
Mamlakatda soliq qarzdorligi vujudga kelishining asosiy sabablari va ularni qisqartirish yo'llari.....	186
Hakimov Ulug'bek Furqat o'g'li	
Mulk qiymatini baholash tushunchasi, baholash obyektlari, baholanadigan qiymat turlari.....	190
Izbosarov Boburjon Bahriddinovich, Yoqubboyev Ilhomjon G'ulomjon o'g'li	
O'zbekistonda sug'urta xizmatlarining zamonaviy transformatsiyasi.....	195
G. Adilova	
Biznes subyektlarida samaradorlik masalalarini o'yinlar nazariyasi usuli bilan baholash.....	199
Mardiyev Nurali	
Yengil sanoatda "lean production" konsepsiyasini tatbiq etishning amaliy jihatlari.....	205
Yaxyayeva Inobat Karimovna	
Soliq salohiyatini baholash usullari va ularning tadbirkorlik subyektlari faoliyatiga ta'siri tahlili	209
Borotov Sharofiddin Jumaqul o'g'li	
Ko'chmas mulk bozorini baholashning institutsional asoslari	215
Ishonqulov Nizamjon Fayzullayevich	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida turizm xizmatlarini rivojlantirishning asosiy yo'nalishlari.....	223
Amriyeva Shaxzoda Shuxratovna	
O'zbekistonning bank-moliya tizimi hamda unda Islom moliyasi instrumentlarini jalb etishdagi joriy tendensiyalar	228
Eshimov Alisher Dasmurodovich	

Tashqi savdoda notarif usullarni qo'llashning iqtisodiy oqibatlarini aniqlash metodologiyasi (rivojlangan davlatlar tajribasi)	236
Norqobilov Akobir Iso o'g'li	
Reklama xizmatlari va uning subyektlar samaradorligini oshirishdagi imkoniyatlari.....	242
Rabbimov Elbek Abdulloyevich	
Ijtimoiy siyosatni amalga oshirishda sog'liqni saqlash tizimini moliyalashtirish asoslari	247
Imonqulov Nuriddin Qo'shmon o'g'li	
Tijorat banklari biznes ekotizimini rivojlantirishning nazariy asoslari.....	252
Shoymardonov Orziqul Jo'ra o'g'li	
Majburiy tibbiy sug'urtaning vujudga kelishi va o'ziga xos xususiyatlari.....	258
Kenjayev Soxib Sayfiyevich	
O'zbekiston Respublikasida zamonaviy soliq ma'murchiligini joriy etish orqali budjet-soliq siyosati samaradorligini yanada oshirish	262
Yuldasheva Shaxnoza Xojiakbar qizi	
Jahon iqtisodiyotining barqaror rivojlanishida derivativlar bozorining roli	268
Shokirov Mirkamol Mirolim o'g'li	
Boshqaruv hisobida mas'uliyat markazlarini tashkil etish masalalari	276
Sobirov Otabek Olimjonovich	
Davlat moliyasini boshqarishda moliyaviy nazorat usullaridan samarali foydalanish yo'llari	279
Kultayev Farxod Shavkatovich	
Tijorat banklari foydasi va rentabillik ko'rsatkichlariga ta'sir etuvchi omillar tahlilini takomillashtirish	283
Normo'minov Temurbek Sheraliyevich	
O'zbekiston Respublikasida tijorat banklari aktivlar sifatini oshirish yo'llari	286
To'ychiyev Otabek Shamshiyevich	
Venchur kapitalining mohiyati va O'zbekistonda venchur tizimini rivojlantirishning institutsional asoslari.....	290
Tadjibayeva Nigora Gulomjonovna	
Innovatsiyalar: zamonaviy iqtisodiyot uchun innovatsion faoliyatni qo'llab-quvvatlash zarurati.....	295
Malikova Dilrabo Muminovna, Tursunov Jahongir Ulug'bek o'g'li	
Budjet daromadlarining shakllanishida egri soliqlarning ta'sirini ko'p omilli ekonometrik modellashtrishda tahlil qilish.....	299
Abdunazarova Shahnoza Norqo'chqor qizi	
Aksiyadorlik jamiyatlarida investitsion jozibadorlikni oshirish yo'llari	304
Abdullayev Boburjon Akbaraliyevich	
Barcha tadbirkorlik subyektlariga teng raqobat sharoitini yaratishda soliq imtiyozlarining o'rni	308
Akbarov Akmalxon Akrom o'g'li	
Hisob siyosati va unda biologik aktivlar hisobini yoritib berish tartibini takomillashtirish	312
Mirzayeva Nargiza Batirovna	
Talabalarining oilali bo'lishiga ta'sir etuvchi omillarga iqtisodiy baholashda yangicha yondashuv.....	316
O. U. Shomurodov, A. A. Suyarov, Z. U. Uroqov, J. S. Urazov, A. T. Ablahatov	
Ways to Use the Experience of Foreign Countries in Creating a Beneficial Business Environment for Entrepreneurship And Improving Taxation	321
Mukhlisa Ikramova	
Aholi turmush darajasini oshirishda moliyaviy savodxonlikning o'rni va iqtisodiy rivojlanishga ta'siri	327
Yusupov Muhammadali Soxib o'g'li, J.D. Xojiyev	
Temir yo'l sanoat korxonalarida ijtimoiy-mehnat munosabatlarini boshqarish bo'yicha xorijiy tajriba.....	331
Kadirova Sharofat Amonovna	
Механизм внедрения аутсорсинговой деятельности в АО "Ўзтемирйўлйўловчи"	334
Н. Э. Кахорова	

Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni yanada rivojlantirish investitsiyalarni jalb qilishda xorijiy mamlakatlar tajribasi	339
Sharipov Bobur Anvar o'g'li	
“STEKLOPLASTIK” MJCHning bozordagi strategik holatini tahlil qilish	344
Musyeva Shoirazimovna	
Agrar sektorda ekologik toza mahsulotlarni ishlab chiqarishning nazariy masalalari	350
M. Sh. Nazarova, Z. S. Kazakova	
Methodological Foundations of Bank Lending and Classification of Factors Affecting the Features of Obtaining Loans.....	355
Raxmanova Laylo bahodirovna, A. Karimova	
Agrosanoat klasterlarda tovar-moddiy zaxiralar samaradorligini KPI orqali baholash uslubiyati	359
Toshpo'latov Azizbek Shermuxamadovich	
Faol tadbirkorlar faoliyatida kambag'al oilalarni iqtisodiy-ijtimoiy holatini yaxshilash imkoniyatlari	364
Salamov Ibrohim, Nazarova Maryam Sharifovna, Kazakova Zulayxo Saloxiddinovna, Jonibekov Faxriddin Beknazarovich, Kudratov Rizo Turdibayevich, Ulmasova Oygul Baxtiyorovna, Xamdamova Nasiba Ablakulovna, Xudayberdiyeva Ma'rifat Umarovna	
Xo'jalik yurituvchi subyektlar strategiyasi tahlilining o'ziga xos xususiyatlari	371
Tursunova Shaxnoza Farhod qizi	
Процессы цифровизации АО “Hududgazta'minot”	375
Хусанов Кахрамон Нишонович	
O'zbekistonda aholi turmush darajasini oshirish yo'llari.....	380
Abdullayeva Madina Kamilovna, Eldorbekov G'ofurbek Iskandarbek o'g'li	
Aholi farovonligini oshirishda tadbirkorlik subyektlari uchun kredit tizimini takomillashtirish mexanizmi	383
Bobayev Isroiljon Abidinovich	
Mamlakatga jalb qilingan xorijiy kapitalning tovarlar va xizmatlar importi salohiyatiga ta'sirini ekonometrik modellar bilan baholash	388
Saydullayev Azamat Jo'raqul o'g'li	
O'zbekistonda bank xizmatlari raqobatbardoshligini baholash mazmuni va o'ziga xos xususiyatlari.....	396
Sh. Madraimov	
Kapital bozorida sug'urta kompaniyalar institutsional investor sifatida	399
Xasanova Lola Mamasharifovna	
Yangi O'zbekiston strategiyasida institutsional islohotlarni yanada chuqurlashtirish va ko'p funksiyali raqamlashtirishning ilmiy asoslari	402
B. B. Berkinov	
O'zbekiston Respublikasi tijorat banklari orqali jinoiy yo'l bilan olingan daromadlarni legallashtirish mexanizmlari	411
G'afurov Umidjon Bahodir o'g'li	
Rivojlangan mamlakatlarda keksa fuqarolarning bandligini oshirish kam ta'minlangan aholi qatlamini qo'llab-quvvatlash usuli sifatida (Yaponiya tajribasi misolida)	415
Karimov Bekzodjon Ilxomovich	
Tashqi savdoni oshirishda boj-tarif siyosatini takomillashtirish mexanizmlari	422
Pardayev Ilhomjon G'ulomjon o'g'li	
Финансы или корпоративные финансы	428
Уринов Бобур Насиллоевич	
In Ensuring Economic Development in the Country Green Economy and its Features	434
Akhunova Shakhistakhon Nomonjanovna, Abdusattorova Mokhirabonu Abdugoppor kizi	
Tijorat banklarining investitsiya faoliyatini rivojlantirish yo'nalishlari	439
Jo'rayev O'ktam Panji o'g'li	

Сокращение уровня бедности в Узбекистане.....	445
Амирджанова Ситора Суннат кизи	
Paxtachilik sohasida ishlab chiqarish jarayonlari samaradorligini oshirishning innovatsion yechimlari va uning foydaga ta'sirini baholash	450
S. B. Inoyatov	
Tijorat banklarida muammoli kreditlar bilan ishlash amaliyotidagi muammolar va ularni barataraf etish yo'llari.....	455
Maxmudov Rahimjon Hamid o'g'li	
Mahalliy budjet daromadlarining nazariy va ilmiy asoslari	462
Ollokulova Feruza Mansurovna	
Kambag'allikni qisqartirish – aholi turmush farovonligini ta'minlashning muhim omili	465
Usmanov Baxodir Baxtiyorovich	
Raqamli marketingni rivojlantirish zaruriyati	471
Xalmuxamedova Zeboxon Babaxanovna	
Tijorat banklari o'rtasidagi raqobatni rivojlantirish orqali fond bozorida aksiyalar narxini barqarorligini ta'minlash istiqbollari	475
M. Yuldosheva	
Konchilik sanoati korxonalarida innovatsion faoliyatni rivojlantirish mexanizmlarining ilmiy-nazariy asoslari	482
Kurbanova Mehriniso Nematjanovna	
O'zbekistonda banklar moliyaviy xizmatlari va ular sifatining amaldagi holati tahlili	489
Mirzayev Mirza Abdullayevich	
Oliy ta'lim muassasalarining iqtisodiy samaradorlikning raqobatbardoshligini instituttsional tahlil qilish mexanizmi	494
Saydullayeva Saodat Abdumajidovna	
Integrasiya sharoitida to'qimachilik sanoatining rivojlanishi	501
Ziyayeva Muhtasar Mansurdjanovna	
Auditorlik tekshiruvini tashkil etish va o'tkazish jarayonlarini takomillashtirish	505
Karamatova Noiba Husnitdinovna	
Davlatning iqtisodiy xavfsizligini ta'minlashning nazariy jihatlarini	512
Mamatov Mamajan Axmadjonovich	
Экономическое сознание и экономическое мышление: теоретический анализ.....	519
Пардаев Мамаюнус Каршибаевич, Мухаммедов Мурод Мухаммедович	
O'zbekiston respublikasi tijorat banklari tomonidan qurilish korxonalarini kreditlashni takomillashtirish yo'llari	524
Sultanov Baxram Begdullayevich	
Роль искусственного интеллекта в современных технологиях медиаобразования в высших учебных заведениях.....	528
Самигова Гуландом Абдужаббаровна	
Talabalarga moliyaviy yordam dasturlari va ularning ta'lim sifatiga ta'siri	536
Mirzayeva Muhlisa Ubaydullo qizi	
Mintaqaviy investitsion jozibadorlik va investitsion siyosat: nazariy talqin	541
Muminov Akmal Tulkunovich	
Mamlakatni ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotida oliy ta'lim tizimining ta'siri	545
Nasimov Adiz Azamat o'g'li, Baxtiyorova Jasmina Jasurovna, Axrorov Zarif Oripovich	
Respublikada fermer xo'jaliklarga xizmat ko'rsatishni rivojlantirish va agroxizmatlar bozorini davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash imkoniyatlari	550
Shukurov Ilxom Safarboyevich	

Turli mamlakatlarda oliy ta'limni moliyalashtirish yo'llari	557
Umarova Moxigul Maxmayunus qizi	
Dehqonchilikni innovatsion asosda rivojlantirishning xorijiy tajribasi	562
Yuldashev G'iyos Turabekovich	
Tijorat bank xizmat turlarini islomiy bank xizmatlari orqali rivojlantirish istiqbollari	566
Bayjanova Gozzal Sarsengaliyevna	
Qishloq xo'jaligi mahsulotini baholash va hisobga olishning uslubiy jihatlarini takomillashtirish	572
Boltayev Abror Sayitmuradovich	
Секреты интересного урока в начальной школе	579
Гараева Олеся Владимировна	
Iqtisodiyotni barqaror rivojlanishda yashil iqtisodiyotning o'rni	582
Ibragimova Gulchehra Toxirovna	
Mahsulot va xizmatlarni raqamli transformatsiyasini amalga oshirish algoritmi	586
Kucharov Abrorjon Sobirjonovich, Bobojonov Azizjon Babaxanovich, Abdurakhmonov Abdumalik Abdurashidovich	
O'zbekiston Respublikasining soliq tizimi mamlakatda yashirin iqtisodiyot ulushini qisqartirish vositasi sifatida	593
Nabiyev Feruz Nurmurodovich	
Fundamentals of Innovative Management and its Organizational Control	599
Akramova Aziza Abduvohidovna, Maqsudov Bunyod Abdusamatovich	
Moliyaviy menejment tizimini rivojlantirishda raqamli marketingdan foydalanishning afzalliklari	604
Sobirjonov Sanjar Sobirjonovich	
Оценка экономической эффективности использования фотоэлектрической тепловой установки	608
Жураев Ислон Рахматович, Юлдошев Исроил Абриевич, Жураева Зухра Исламовна	
Ilmiy darajali kadrlar tayyorlash sohasida xalqaro tajriba	614
Fazliddinov Shohruh Shamsiddinovich	
Turizm infratuzilmasi va uning tarkibiy tuzilishi	621
Po'latov Ma'murjon Murodjon o'g'li	
Oliy ta'lim xizmatlari bozorining rivojlanishi sabablari	625
Abdukadirova Kamola Azimovna	
Mintaqada turizm sohasini rivojlantirishda xorijiy mamlakatlar tajribalari	629
Isomiddinov Inomjon Qurvonali o'g'li	
Ichki turizmni rivojlantirish bo'yicha infrastruktura holati	636
Dehqonov Burxon Rustamovich	
Soliqqa tortish maqsadida kadastr qiymatlarini aniqlash mexanizmlarini takomillashtirish yo'llari	642
Kamilov Abror Anvarovich	
O'zbekistonda uylarning energiya samaradorligini oshirish	647
Dodiyev Fozil O'tkurovich	
O'zbekistonda talant menejmentni tatbiq etish istiqbollari	653
Mirzaliyev Sanjar Maxamatjon o'g'li	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida tibbiyot sohasini moliyalashtirish istiqbollari	658
Muxammadiyev Ramz Zoirjon o'g'li	
Bulutli texnologiyalardan foydalangan holda resurs xarajatlarini optimallashtirish: tahlil va boshqarish	663
Saitkamolov Muxammadxo'ja Sobirxo'ja o'g'li, Karabayev Rustam Zafarovich	
Milliy iqtisodiyotni rivojlanishida sug'urta institutlarining tutgan o'rni	673
K. A. Sharipov, D. Jo'rayev	
Tadbirkorlik nazariyasining evolyutsion talqini	678
Aripov Oybek Abdullayevich	

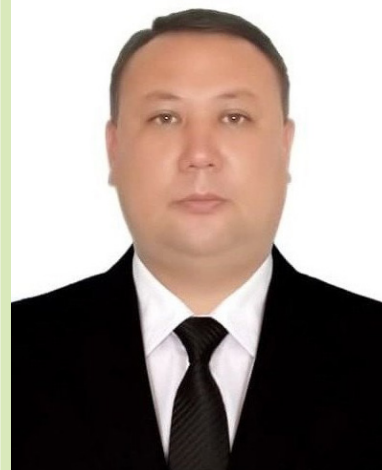
Enhance Export Potential of Private Entrepreneurship and Small Venture.....	683
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi	
Mintaqa barqaror rivojlanishini cheklovchi ekologik omillar tahlili.....	690
Adilova Marg'uba Tursunaliyevna	
Improving the Efficiency of Industrial Enterprise Activities in the Age of Digital Technologies	698
Avloqulova Sadoqat Sobirjon qizi	
A study of green marketing practices in the retail industry – Advantages and disadvantages.....	705
Davronova Zilola Gulomovna	
Tijorat banklarining korporativ xizmatlarini transformatsiyalash jarayonini rivojlantirish.....	709
Farmanova O'g'iloy Aliqul qizi	
Davlat moliyaviy nazorat tizimini rivojlantirish istiqbollari	715
Maxmudov Azamat Normuradovich	
Xorijiy banklarning moliya injiniringi mahsulotlari va rivojlanish istiqbollari	721
Saipnazarov Sherbek Shaylavbekovich	
O'zbekistonda turizm xizmatlari imkoniyatlari: muammo va yechimlar	727
Fayziyev Oybek Raximovich, Xalikov Saydilla Abdraxmanovich	
Sanoat klasterlarini shakllanishining simulyatsiya modelini yaratish	734
Xakimov Ziyodulla Axmadovich, Axmedova Rayxona Jasurbek qizi	
Hududlarni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirishning xususiyatlari va ustuvor yo'nalishlari	741
Tolibjon Qazaqov Sharifjon o'g'li	
Raqamli iqtisodiyotda zamonaviy texnika va texnologiyalarning xususiyatlari.....	747
Xusanov Ulugbek Nishanovich	
Biologik aktivlar va qishloq xo'jaligi mahsuloti joriy hisobini tashkil etish bo'yicha xorijiy tajribalar	752
Yusupova Mahfuza Baxtiyor qizi	

DAVLAT MOLIVAVIY NAZORAT TIZIMINI RIVOJLANTIRISH ISTIQBOLLARI

Maxmudov Azamat Normuradovich

Iqtisodiyot fanlari doktori,
Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti dotsenti

Annotatsiya: Mazkur maqolada mamlakatimiz davlat moliyaviy nazorati tizimiga samaradorlik auditining joriy etilishi, amaliyotdagi o'ziga xos jihatlari hamda to'laqonli ravishda qo'llanilishida yuzaga kelayotgan muammolar tahlil qilinib, ularning yechimlari keltirilgan. Maqolani yozishda bir qator huquqiy va ilmiy-amaliy manbaalar o'rganib chiqilgan. Xorijiy mamlakatlarning tajribalari taqqoslanib, tahlil qilingan, natijada samaradorlik auditini asosiy prinsiplariga tayangan holda uni amaliyotda samarali tashkil etish va o'tkazishning e'tiborli jihatlari aniqlik kiritilgan.

Kalit so'zlar: audit, budget tashkiloti, davlat moliyaviy nazorati, ichki audit, moliyaviy audit, muvofiqlik auditi, nazorat, samaradorlik auditi, tashqi audit, taftish.

Abstract: Requires changing the means of controlling the use of state funds. As a result, the question of introduction and development of efficiency audit in practice arises. This article analyzes the problems arising in the implementation of the efficiency audit in the state financial control system of our country, its specific aspects in practice, and its full application, and their solutions are presented. When writing the article, a number of legal and scientific-practical sources were studied. The experiences of foreign countries were compared and analyzed, as a result, the important aspects of its effective organization and conduct in practice, based on the main principles of the efficiency audit, were clarified.

Key words: audit, budget organization, compliance, audit control, performance audit, external, internal audit, public financial control, financial audit, revision.

Аннотация: В данной статье анализируются проблемы, возникающие при внедрении аудита эффективности в системе государственного финансового контроля нашей страны, его особенности на практике и в полном объеме, а также представлены пути их решения. При написании статьи был изучен ряд юридических и научно-практических источников. Был сопоставлен и проанализирован опыт зарубежных стран, в результате уточнены важные аспекты его эффективной организации и проведения на практике, основанные на основных принципах аудита эффективности.

Ключевые слова: аудит, бюджетная организация, государственный финансовый контроль, внутренний аудит, финансовый аудит, комплаенс-аудит, контроль, аудит эффективности, внешний аудит, аудит.

KIRISH

Jahonda yuzaga kelayotgan global iqtisodiy inqiroz hamda tabiiy resurslar cheklangan bir davrda Yangi O'zbekistonni barpo etish jarayonida olib borilayotgan ijtimoiy-iqtisodiy siyosat mavjud resurslardan oqilona, tejamkorlik va samaradorlik tamoyillariga asosan foydalanishni taqozo etmoqda. Shunday bir davrda O'zbekiston Respublikasi Prezidentining navbatdagi 2021-yil 27-avgustdagi "Davlat moliyaviy nazorati tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi 6300-sonli Farmoni qabul qilindi. Farmonga ko'ra davlat moliyaviy resurslarini samarali boshqarish hamda budget mablag'laridan maqsadli va oqilona foydalanish ustidan davlat moliyaviy nazorati tizimini takomillashtirish maqsadida 2022-yil 1-yanvardan boshlab "O'zbekiston Respublikasining Hisob palatasi to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasi Qonuniga muvofiq Hisob palatasi tomonidan amalga oshiriladigan nazorat shakllari va turlariga qo'shimcha qilib moliyaviy audit, samaradorlik auditi va muvofiqlik auditi amaliyotga joriy etildi.

Budget ma'lumotlarining ochiqligi va shaffofligini yanada oshirish, budget mablag'larining shakllanishi va sarflanishi ustidan parlament va jamoatchilik nazoratini kuchaytirish maqsadida, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018-yil 22-avgustdagi 3917-sonli Qaroriga asosan 2019-yildan boshlab budget mablag'larini taqsimlashda fuqarolar ishtirokining tuman (shahar)lar budjetlari qo'shimcha manbalarining kamida 10 foizini jamoatchilik fikri asosida shakllantirilgan tadbirlarga yo'naltirishni nazarda tutadigan mexanizmi joriy etilib,

“Ochiq budget” axborot portali ishga tushirildi. Bu orqali jamoatchilik fikri asosida shakllangan tadbirlarni moliyalashtirish amaliyoti joriy etildi.

Budget mablag'laridan oqilona va samarali foydalanish, budget taqchilligini oldini olish dolzarb masalalardan biri sanaladi. “Albatta, Davlat budjeti o'lchovsiz emas, mablag'larni qattiq tejash, belgilangan maqsad uchun oqilona ishlatishni ta'minlash zarur. Bu – hammaga ravshan va rad etib bo'lmaydigan haqiqat” Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyevning nutqlarida qayd etib o'tilgan.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 30-dekabrda “O'zbekiston Respublikasining “2021-yil uchun O'zbekiston Respublikasining Davlat budjeti to'g'risida”gi Qonuni ijrosini ta'minlash chora-tadbirlari to'g'risida”gi 4938-sonli qarori bilan 2021-yil uchun Davlat dasturlari va budget xarajatlarining maqsadli indikatorlari belgilandi. Maqsadli indikatorlar joriy etilishi bilan budget mablag'lari aniq maqsadlar asosida moliyalashtirilishi joriy etildi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 27-avgustdagi “Davlat moliyaviy nazorati tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida”gi 6300-sonli Farmoni bilan samaradorlik auditi amaliyotga joriy etildi.

Samaradorlik auditi moliyaviy nazoratning to'laqonli yo'nalishi sifatida G'arbiy Yevropa va Shimoliy Amerika mamlakatlarida olib borilayotgan davlat boshqaruvi islohotlari davrida, asosan, davlat boshqaruvini markazlashtirishdan chiqarish va samarali boshqaruv tizimini isloh etish jarayonida shakllana boshladi. Samaradorlik auditi paydo bo'lishining asosiy sabablaridan biri davlatlarning natijadorlikka yo'naltirilgan budget tamoyillarini qo'llashga o'tishi bilan bo'lgan, degan fikr mavjud. Xorijiy mamlakatlar tajribasini o'rganish bilan bog'liq ba'zi tadqiqotlarda olimlar quyidagi qonuniyatni keltirib o'tadilar: xarajatlarni xarajatlar smetasiga asosan moliyalashtirish yo'lidan emas, xarajatlarni ma'lum bir natijaga erishish maqsadida moliyalashtirish, ya'ni dasturiy budjetlashtirish tizimi yo'lga qo'yilgan davlatlarda budget mablag'lari sarflanishini samaradorlik auditidan o'tkazish usulidan keng foydalaniladi.

Samaradorlik auditi xorijiy amaliyotda keng qo'llanilganligi bilan, mamlakatimiz davlat moliyaviy nazorati tizimida nazoratning mazkur turi yangi hisoblanadi. 2021-yilning 30-dekabrda milliy qonunchiligimizni hisobga olgan holda “Samaradorlik auditi” standarti O'zbekiston Respublikasi Hisob palatasining buyrug'iga asosan tasdiqlandi.

Mazkur standart samaradorlik auditi to'g'risidagi ko'p masalalarga oydinlik kiritishiga qaramasdan, amaliyotda tajribaning yetishmasligi bir qator muammolarni yuzaga keltirib chiqarmoqda. Bugungi kunda ilmiy tadqiqotlar va izlanishlar olib borish natijasida ushbu muammolarga aniqlik kiritish va ularni yechish yo'llarini topish dolzarb sanaladi.

ADABIYOTLAR SHARHI

Davlat moliyaviy nazorati tizimida samaradorlik auditini rejalashtirish va o'tkazish uslubiyotining nazariy hamda uslubiy asoslarini yaratish va uni takomillashtirish bo'yicha asosan xorijlik iqtisodchi olimlar ilmiy tadqiqotlar olib borishgan. Ular jumlasiga S.Kells, L.Palmer, J.Mayne, K.Polit, A.N.Saunin, Ye.Ye.Smirnov, S.V.Stepashin, V.A.Jukov, V.G.Panskov, Ye.N.Sineva, S.N.Ryabuxin, Yu.M.Voronin, N.Ye.Kondaurova, T.R.Xabibullinlarni kiritish mumkin.

Bugungi kunda samaradorlik auditi O'zbekiston davlat moliyaviy nazorati nazariyasida va amaliyotida nazoratning yangi turi hisoblanib, rivojlanishning dastlabki bosqichlarida bo'lganligi sababli, mamlakatimiz iqtisodiy ilm-fanida samaradorlik auditining nazariy va uslubiy asoslarini ochib beradigan yaxlit va umumiy qabul qilingan tushunchasi mavjud emas.

Ammo, davlat sektori va xususiy sektorda audit, moliyaviy nazoratga oid nazariy va uslubiy jihatdan umumiylikka xos bo'lgan qator olimlarning ishlanmalarini keltirib o'tish mumkin. Jumladan,

K.B.Axmedjanov, R.D.Dusmuratov, B.A.Xasanov, A.K.Ibragimov, N.Sh.Xajimuratov, A.Turayev, B.I.Tuyinov asarlarida davlat sektorida ichki audit xizmatining nazariy jihatlarini rivojlantirish muammolari o'rganilgan.

A.N.Sauninning ^[8] ta'rifida samaradorlik auditining tekshirish obyektlari kimlar ekanligiga va ular oldiga qo'yilgan vazifalarni va funksiyalarni bajarish uchun olingan davlat mablag'laridan samarali foydalanishini tekshirishga e'tibor qaratilgan. Ushbu ta'rifda samaradorlik auditining asosiy vazifasiga e'tibor qaratilgan. Ye.N.Sinevaning ^[9] ta'rifidan ko'rinib turibdiki, samaradorlik auditining deyarli barcha xususiyatlarini o'zida qamrab olganligi uning mukammalligidan dalolat beradi. Eng e'tiborli jihati, ta'rif qisqacha bo'lishiga qaramay, mazmunan keng yoritilgan va barcha asosiy jihatlarni o'zida jamlagan.

Iqtisodchi olimlar o'z ilmiy asarlarida samaradorlik auditining turli muammolarini ko'targanlar, ammo mazkur audit turini mamlakatimizda tartibga soluvchi me'yoriy-huquqiy hujjat qoidalari bilan birgalikda ko'rib chiqish, shu bilan bog'liq yuzaga keladigan muammolarni ko'tarish va ularni hal qilish yo'llarini belgilash talab etiladi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqot olib borish jarayonida xorijiy iqtisodchi olimlarning ilmiy izlanishlarida davlat auditi va turlarining bugungi kunda zamonaviy holatlari hamda xorijiy tajribalar chuqur o'rganilib, tahlil qilindi. Maqolani tayyorlash jaryonida abstrakt mantiqiy fikrlash, induksiya, deduksiya, kuzatish, tahlil, guruhlash, taqqoslash usullaridan keng foydalanilgan.

TAHLIL VA NATIJALAR

Davlat mablag'laridan foydalanish ustidan nazoratni tashkil etish masalalari qadimgi Misr va Rim imperiyasi davrida ham odamlarni tashvishga solib kelgan. Nazoratchilar sifatida alohida shaxslar yoki muassasalar faoliyat yuritishgan, misol uchun Afinada Milliy Assambleya kabi. (Alekseyenko Ye.A., ^[1] Jamiyat rivojlanib bordi, shu bilan birgalikda nazoratning shakllari va vositalari ham qayta shakllanib bordi. 1947-yilda AQSH Kongressi AQSH ijroiya hokimiyatining tuzilishi va faoliyatini o'rganish, shuningdek, uni takomillashtirish bo'yicha tavsiyalar tayyorlash maqsadida AQSH sobiq prezidenti G.Guver boshchiligidagi Ijroiya hokimiyatini qayta tashkil etish bo'yicha komissiyani tuzdi. Ushbu komissiya federal budjetni shakllantirishning yangi "samarali budjet" deb nomlangan usulini ishlab chiqdi, bu xarajatlar smetasiga asosan moliyalashtirishdan dasturiy-maqsadli moliyalashtirish bosqichiga o'tish edi. "Samarali budjet" va "samaradorlik auditi" atamalarining o'xshashligi olimlarga samaradorlik auditining kelib chiqishi bilan AQSHda budjet jarayoni sohasidagi olib borilgan hukumat islohotlari o'rtasida bog'liqlik bor degan xulosaga kelish imkonini beradi.

1970-yillarning oxiriga kelib, samaradorlik auditi o'zining maxsus predmeti, metodologiyasiga, maqsad va vazifalarga ega bo'lgan moliyaviy nazoratning mustaqil turi sifatida shakllandi va Oliy auditorlik organlari faoliyatida keng tarqaldi, bu narsa 1977-yilda Oliy nazorat organlari xalqaro tashkilotining IX Kongressida qabul qilingan Lima deklaratsiyasida o'z aksini topdi. Lima deklaratsiyasining 4-moddasi 2-bandida xalqaro miqyosda birinchi marta samaradorlik auditi konsepsiyasi moliyaviy auditga teng ahamiyatga ega bo'lgan moliyaviy nazorat turi sifatida mustahkamlangan bo'lib, uning maqsadi davlat ijroiya hukumati faoliyatining tejamkorligini, samaradorligini va natijadorligini aniqlashdan iborat edi.

Ammo o'tgan asrning o'rtalaridan boshlab, nazoratni tashkil etishda va o'tkazishda yangi yondashuvlarning yuzaga kelishi budjet mablag'laridan foydalanishni nazorat qilish vositasi sifatida samaradorlik auditidan foydalanish zarurati masalasi ko'tarila boshlandi.

Davlat auditining davlat moliyaviy nazoratidan farqi shundaki, moliyaviy nazoratda asosiy e'tibor u yoki bu ma'lumotni muvofiqligiga baho berishga qaratiladi, samaradorlik auditi esa, o'z navbatida, davlat moliyaviy resurslaridan va davlat mulkidan samarali foydalanganligiga baho berishga mo'ljallangan. Jahon globallasuvi, dunyo mamlakatlari o'rtasida keng tajriba almashish imkoniyatlari paydo bo'lishi hamda mamlakatlar vakolatxonalarning Oliy audit organlari xalqaro tashkilotida (International Organization of Supreme Audit Institutions-INTOSAI) kengayib borishi davlat auditi sohasida standartlashtirishni taqozo etadi.

"Samaradorlik auditi" to'g'risidagi dastlabki ma'lumotlar 1977-yilda Lim shahrida bo'lib o'tgan Oliy audit organlari xalqaro tashkilotining (INTOSAI) IX Kongressida qabul qilingan "Audit boshqaruvi tamoyillarining Lim deklaratsiyasi" nomli hujjatida (keyingi matnlarda-Lim deklaratsiyasi) o'z aksini topgan ^[2].

Samaradorlik auditi Yevropa (European Organisation of Supreme Audit Institutions-EUROSAI) va Osiyo (Asian Organisation of Supreme Audit Institutions ASOSAI) oliy davlat nazorati organlarining standartlarida ham ko'rib chiqilgan.

Bugungi kunda, amaldagi Oliy audit organlarining xalqaro standartida (The International Standards of Supreme Audit Institutions 3000) samaradorlik auditi (Performance auditing) davlat korxonalari, dasturlari yoki tashkilotlari faoliyatining samaradorligini va natijadorligini, resurslardan tejamkorlik bilan foydalanganligini mustaqil ekspertizadan o'tkazadigan vosita hisoblanishi, bunda uning maqsadi audit obyekti faoliyatini yaxshilashdan iborat ekanligi belgilangan.

2021-yilning 23-noyabr kuni bo'lib o'tgan INTOSAI Boshqaruv Kengashining navbatdagi 75-sessiyasida O'zbekiston Respublikasi Hisob palatasi ushbu tashkilotga to'laqonli a'zo sifatida qabul qilindi. A'zolik O'zbekiston uchun davlat sektoridagi auditning nufuzli xalqaro standartlarga moslashtirish imkoniyatini beradi ^[7].

Yaqin kelajakda O'zbekiston Respublikasi Hisob palatasi INTOSAIGA a'zo bo'lgan xorijiy davlatlar oliy audit organlari bilan hamkorlikni yanada kengroq rivojlantirishni rejalashtirgan.

Bundan tashqari, 2022-yilning 1-yanvariga qadar Oliy audit organlarining xalqaro standartlari (ISSAI) asosida tashqi audit tadbirlarini rejalashtirish va o'tkazishni tashkil etish, ular doirasida moliyaviy, samaradorlik va muvofiqlik auditlarini o'tkazish, shuningdek, davlat moliyaviy nazoratida xavf-tahlilni amalga oshirish standartlarini ishlab chiqish va tasdiqlash vazifalari ham berilgan edi.

Farmonda qo'yilgan vazifalar ijrosini ta'minlash maqsadida O'zbekiston Respublikasi Hisob palatasi tomonidan "O'zbekiston Respublikasining Hisob palatasi to'g'risida"gi Qonuni hamda Oliy audit organlarining

xalqaro standartlari (ISSAI) asosida moliyaviy audit, muvofiqlik auditi va samaradorlik auditi standartlari ishlab chiqilib, tasdiqlandi ^[3].

Yuqorida ta'kidlab o'tganimizdek, O'zbekiston Respublikasi Hisob palatasi tomonidan "Samaradorlik auditi" standarti ishlab chiqilib, tasdiqlangan. Mazkur standart ko'p masalalarga oydinlik kiritishiga qaramasdan, mam-lakatimiz davlat moliyaviy nazorati amaliyotida tajribaning yetishmasligi ushbu nazorat turini amalda qo'llashda bir qator muammolarni yuzaga keltirib chiqaradi.

Shu sababli, bugungi kunda ilmiy tadqiqotlar va izlanishlar olib borish natijasida ushbu muammolarga aniqlik kiritish va ularni yechish yo'llarini topishni taqozo etadi.

O'zbekiston Respublikasi Hisob palatasi tomonidan ishlab chiqilgan "Samaradorlik auditi standarti"da samaradorlik auditi tushunchasiga va maqsadiga quyidagicha izoh berilgan ^[6].

Samaradorlik auditi - nazorat obyektida xarajatlar, subsidiyalar, imtiyozlar, preferensiyalar samaradorligi va natijadorligini, ajratilgan mablag'lardan foydalanishning tejamkorligini, belgilangan maqsadli ko'rsatkichlarning bajarilishini, konsolidatsiyalashgan budjet va jalb qilingan mablag'lar hisobidan amalga oshirilayotgan loyihalar, davlat dasturlari maqsadga muvofiqligi va natijadorligini, shuningdek, davlat va hududiy dasturlarning moliyalashtirish manbalari bilan ta'minlanganligini baholash va tahlil qilishni nazarda tutadi.

Samaradorlik auditining maqsadi - bevosita yoki yakuniy natijalarga erishishda davlat moliyaviy resurs-laridan foydalanayotgan vazirlik va idoralar, mahalliy davlat hokimiyati organlari va tashkilotlar, tizimlar faoli-yati, funksiyalari, davlat va hududiy dasturlarining tejamkorlik, samaradorlik va natijadorlik tamoyillari asosida amalga oshirilishi yuzasidan mustaqil, xolis va ishonchli tekshirish o'tkazish hamda ularni takomillashtirish imkoniyatlarini aniqlashdan iboratdir. "Samaradorlik auditi" standartida qo'llanilgan asosiy tushunchalarni 1-jad-valda ko'rishimiz mumkin.

1-jadval: "Samaradorlik auditi" standartida qo'llanilgan asosiy tushunchalar

№	Asosiy tushuncha	Mazmuni
1.	Samaradorlik ko'rsatkichlari	Samaradorlik auditi o'tkazilayotgan yo'nalish bo'yicha samaradorlikni baholashda asoslanadigan namunalar (andozalar) yoki amaliy tajribalar asosida qabul qilinishi mumkin bo'lgan me'yorlar va ko'rsatkichlar.
2.	Samaradorlikning miqdor ko'rsatkichlari	Natijalarga erishilganligini baholash imkonini beradigan aniq raqamlar bilan o'lchanadigan ko'rsatkichlar.
3.	Samaradorlikning sifat ko'rsatkichlari	Rejalashtirilgan tadbirlarni belgilangan muddatlarda samarali va tejamkor natijalar asosida aks ettiruvchi ko'rsatkichlar.
4.	Kasbga oid fikr - mulohaza	Nazorat obyektida o'rganilgan masalalar yuzasidan noaniqliklar, mavhum bo'lgan holatlar yuzaga kelgan holatlarda Hisob palatasi xodimi tomonidan o'zining bilimi, kasbiy malakasi va tajribasiga asoslangan nuqtayi nazarini shakllantirish.
5.	Auditorlik dalil - isbotlar	Barcha manbalardan olingan nazorat obyektiga taalluqli bo'lgan hujjatlar va ma'lumotlar.
6.	Kasbga oid skeptitsizm	Auditorlik dalil-isbotlarga, shu jumladan auditorlik dalilisbotlarni asoslantiruvchi hujjatlar va ma'lumotlarga tanqidiy baho berish.
7.	Audit natijalaridan foydalanuvchilar	Audit natijalari yuzasidan dalolatnomalar, ma'lumotnomalar, xulosalar va bayonnomalar taqdim etiladigan organlar va keng jamoatchilik.

Mazkur standartda, bundan tashqari, mustaqillik va odob-axloq bo'yicha, audit natijalaridan foydalanuv-chilar va mas'ul tomonlar bo'yicha, samaradorlik auditining predmeti bo'yicha, samaradorlik auditi sohasida ishonchlilik va nazorat bo'yicha, samardorlik auditining maqsadi va vazifalari bo'yicha, samaradorlik auditiga bo'lgan yondashuvlar bo'yicha, samaradorlik auditining mezonlari bo'yicha, auditorlik risklar bo'yicha, ma'lumot almashinuvi bo'yicha, hisob palatasi xodimining ko'nikmalari va malakasi bo'yicha, auditorlik nazorati bo'yicha, kasbga oid fikrmulohaza va skeptitsizm bo'yicha, sifat nazorati bo'yicha, ahamiyatlilik bo'yicha, hujjatlashtirish bo'yicha umumiy talablar aks ettirilgan.

Shu bilan birgalikda, biz mazkur standartda, samaradorlik auditida qo'llaniladigan tamoyillarni 2-jadvalda ko'rishimiz mumkin.

Shuningdek, mazkur standartda samaradorlik ko'riladigan choralarga bo'lgan talablar yoritilgan. auditini o'tkazish jarayoniga qo'yilgan talablar ham yuqorida keltirilganlardan ko'rinib turibdiki, yoritilgan. Bunda audit

mavzularini tanlash va mazkur standartda samaradorlik auditini dasturini ishlab chiqishga, samaradorlik auditini o'tkazishda qaysi jihatlariga e'tibor berish o'tkazishga, samaradorlik audit yakunida kerakligi aytib o'tilgan, lekin mazkur audit turini rasmiylashtiriladigan hujjatlarga hamda amaliyotda qo'llash bo'yicha aniq metodik samaradorlik audit natijalari bo'yicha ko'rsatmalar va tavsiyalar keltirilmagan.

2-jadval: Samaradorlik auditida qo'llaniladigan tamoyillar

№	Samaradorlik audit tamoyili	Mazmuni
1.	Tejamkorlik tamoyili	Resurslar sarfini minimallashtirishni anglatadi. Foydalaniladigan resurslar o'z vaqtida, zarur hajmda, sifatli holatda va eng ma'qul narxda yetkazilishi zarurligini anglatadi.
2.	Samaradorlik tamoyili	Tejamkorlik tamoyiliga asoslangan holda sarflangan resurslardan maksimal naf olishni nazarda tutadi. Ushbu tamoyil foydalaniladigan resurslar hamda erishilgan natijalarning o'zaro bog'liqligini anglatadi.
3.	Natijadorlik tamoyili	Tejamkorlik tamoyili asosida sarflangan resurslardan maksimal samarali foydalanish orqali belgilangan maqsadlar va ko'zlangan natijalarga erishilishini anglatadi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmon, Qaror, farmoyish va yig'ilish bayonlari bilan vazirlik zimmasiga topshiriqlar yuklatilgan bo'lib, shundan muddati kelib bajarilgan topshiriqlar ijrosi haqqoniyligi "Ijro.gov.uz" idoralararo yagona elektron tizimi orqali o'rganilganda, 14 foizga yaqin topshiriqning ijrosi haqiqatda ta'minlanmaganligi aniqlangan.

Jahon amaliyotidan ma'lumki, samaradorlik auditining asosiy maqsadi va vazifasi tekshirilayotgan tashkilotga qo'yilgan vazifalarni bajarishda resurslardan tejamkorlik, samaradorlik va natijadorlik tamoyillari asosida foydalanilganligini tekshirishdan hamda davlat tomonidan amalga oshirilgan xarajatlarning yakuniy natijasini, shu jumladan ma'muriy va tashkiliy tizimlarini baholashdan iboratdir. Mazkur chora-tadbirlar yig'indisi samaradorlik auditining asl mohiyatini tashkil etadi.

Birinchidan, moliyaviy audit va samaradorlik auditlari har xil maqsadlarga erishishga yo'naltirilgan. Moliyaviy auditni o'tkazishdan maqsad budget mablag'lari sarflanishining qonuniyligini va maqsadlilikini, buxgalteriya hisobi va hisobotlarining to'g'riligini tekshirishdan iborat. O'z navbatida samaradorlik audit davlat budjeti xarajatlari sarflanishining tejamkorligini, samaradorligini va natijadorligini tekshirishdan iborat.

Ikkichidan, moliyaviy audit buxgalteriya hujjatlarini, hisobotlarini hamda birlamchi hujjatlarni tahlil va o'rganish asosida amalga oshiriladi. Samaradorlik audit esa obyektga qo'yilgan maqsad va vazifalarni amalga oshirish orqali ma'lum bir natijaga erishish yo'lidagi faoliyatiga taaluqli normativ va huquqiy hujjatlarini tahlil va tadqiqot etish asosida amalga oshiriladi.

Uchinchidan, qat'iy normativ va huquqiy hujjatlar asosida tartibga solingan va o'tkaziladigan moliyaviy audit davlat resurslaridan foydalanishda tegishli qonunchilik va mahalliy normalarga muvofiqliligi asosida amalga oshirilishini ta'kidlash lozim. Moliyaviy audit maqsadlariga erishish uchun, qoida tariqasida, davlat mablag'lari sarflanishini hujjatli tekshirish usullari orqali erishiladi. Moliyaviy audit har doim aniq standartlashtirilgan, tartibga solingan, moliyaviy auditdan farqli o'laroq, samaradorlik auditini aniq algoritmlashtirish mumkin emas. Samaradorlik auditini o'tkazishda fanning turli sohalaridagi bilimlaridan foydalaniladi, keng ko'lamli tadqiqot va baholash usullari qo'llaniladi, shu jumladan boshqaruv tizimini tashkil etishni tahlil qilish va sintez qilish orqali amalga oshiriladi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Xorijiy mamlakatlar tajribasi o'rganilishi natijasida ma'lum bo'ldiki, samaradorlik auditidan nazoratning bir vositasi sifatida foydalanilishi uning samarali vosita ekanligidan dalolat beradi. Mamlakatimizda ushbu nazorat turini amaliyotga joriy etilishi va undan foydalanilishi ma'lum miqdorda o'zining ijobiy tomonlarini namoyon qilmoqda.

Yangi O'zbekistonni qurishda olib borilayotgan ijtimoiy-iqtisodiy siyosatda samarali davlat boshqaruvi tizimini isloh qilishda bir qator harakatlar amalga oshirilmoqda. Xususan, O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning 2022-2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning Taraqqiyot strategiyasida Davlat budjeti xarajatlari samaradorligini yanada oshirish va davlat moliyaviy nazorati organlari faoliyatini takomillashtirish ustuvor vazifalardan biri etib belgilangan ^[5].

Davlat boshqaruvini samarali amalga oshirish, davlat idoralari faoliyatini amalga oshirish mavjud resurslardan unumli foydalanish, davlat dasturlarini izchil amalga oshirishda davlat moliyaviy nazorati tizimida samaradorlik auditiga ehtiyoj seziladi. Shu sababdan ham, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 27-avgustdagi "Davlat moliyaviy nazorati tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi 6300-sonli Farmoni qabul qilindi ^[4].

Ilmiy tadqiqotlar natijasida yuqorida keltirilgan barcha ma'lumotlarni va yuzaga kelayotgan muammolarni inobatga olib, mamlakatimiz davlat moliyaviy nazorati tizimi amaliyotida samaradorlik auditini rivojlantirish maqsadida dastlab quyidagi yo'nalishlarda ishlar olib borish zarur, deb hisoblaymiz. Jumladan:

- oliy ta'lim muassaslarida samaradorlik auditining boshlang'ich bilim ko'nikmalarini va eng yaxshi xorij tajribalari to'g'risidagi ma'lumotlarni berib borish orqali o'qitishni tashkil etish, bunda samaradorlik auditining kelib chiqish tarixi, mohiyati, predmeti, maqsadi va vazifalari o'qitilishi lozim;
- milliy qonunchiligimiz va qadriyatlarimizni inobatga olgan holda samaradorlik auditini amaliyotda samarali va sifatli tashkil etish va amalga oshirish maqsadida amaliyotda samaradorlik auditini o'tkazish bo'yicha metodik qo'llanma ishlab chiqish zarur, bunda metodik qo'llanmada quyidagilar nazarda tutilishi lozim bo'ladi: samaradorlik auditini tashkil etish jarayoning xususiyatlari, yondashuvlari, savolnoma va maqsadlarni shakllantirish yo'llari, bazaviy mezonlar asosida mezonlar ishlab chiqish, respublika va mahalliy resurslarga hamda bevosita va yakuniy natijalarga aniqlik kiritish, samaradorlik auditining bazaviy mezonlarini modifikatsiya qilish, samaradorlik audit doirasida boshqa audit tadbirlarini o'tkazish xususiyatlari hamda samaradorlik audit doirasida xulosalarni shakllantirish, talablarni va takliflarni (tavsiyalarni) tayyorlash.

Xulosa qilib aytish joizki, oxirgi yillarda barcha sohalarda olib borilayotgan ijobiy o'zgarishlar, jahon hamjamiyatiga integratsiyalashuv jarayoni shiddat bilan rivojlanayotgan bir davrda davlat moliyaviy nazorati tizimida samaradorlik auditini jaxon standartlariga mos ravishda shakllantirish, sifat jihatdan yangi bosqichga olib chiqish Respublikamizni iqtisodiy rivojlanishiga o'z xissasini qo'shadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Алексеенко Е.А. (2015) "Исторические аспекты становления и развития аудита" Теоретические и прикладные аспекты современной науки. –№ 7-6. м84-88.
2. Декларация (1977) ISSAI 1. The Lima Declaration of Guidelines on Auditing Precept- <http://www.srd.ru/documents/schpal/limdecl.pdf>.
3. Стандарт (2016) ISSAI 3000. Standard for Performance Auditing;- <http://www.intosai.org>.
4. Farmon (2021) O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 27-avgustdagi "Davlat moliyaviy nazorati tizimiin yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi 6300-sonli Farmoni.
5. Hisobot (2022) O'zbekiston Respublikasi Hisob palatasi rasmiy veb sayti: <http://www.ach.gov.uz>.
6. O'zbekiston Respublikasi "Hisob Palatasi to'g'risida" gi qonuni, 2019-yil 1-iyuldagi O'RQ 546-sonli [http:// www.lex.uz](http://www.lex.uz);
7. Standart (2021) O'zbekiston Respublikasi Hisob palatasi tomonidan ishlab chiqilgan "Samaradorlik audit standarti".
8. Саунин А.Н. (2014) О понятийном аппарате государственного финансового контроля // Финансы и кредит. 2014. № 13.
9. Е.Н.Синева (2004) "Аудит эффективности как фактор повышения результативности деятельности контрольно-счётных органов Российской Федерации"// Финансы и контроль. 2004 г.
10. Хабибуллин Т.Р. Аудит эффективности в системе государственного финансового контроля. Молодой ученый. 2016;(11):1367–1371

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Xondamir Ismoilov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2024. № 2

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.

Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77)

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77) telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnalning ilmiyligi:

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali

O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi rayosatining 2023-yil 1-apreldagi 336/3-sonli qarori bilan ro'yxatdan o'tkazilgan.